

תיקון וסליחה - בין היחיד לחברה

בריאת האדם והתחייבות להתחיל מחדש

מבוא

השנה לא הולכת
 היא גם לא באה
 זה אנחנו
 שהולכים
 ממנה ואליה
 השנה גם לא יכולה
 להיות טובה
 רק אנחנו
 (שושי נורמן)

מערך השיעורים לראש השנה וליום הכיפורים מתמקד בשני רעיונות מרכזיים. רעיונות אלה עולים מן החגים הפותחים את השנה היהודית: (א) **תיקון** התלוי הן ביחידים בעלי מודעות ורצון, הן בחברה מכילה וחומלת; (ב) **התחלה חדשה** התלויה בהזכרות במעשי העבר, הכרה בשגיאות ובחירה לשנות.

בשיעורים בנושא ראש השנה נלמד על ביטוי מן התפילה: 'היום הרת עולם'. בבסיס הביטוי ההנחה שהעולם נברא בראש השנה, ושהאדם הוא תפארתה של הבריאה. בשיעור הראשון נלמד על בריאת האדם (תוך מתן דגש על שוויון ערך האדם), על בחירה חופשית ועל ערבות הדדית. השיעור השני יוקדש לאמונה ביכולת לתקן, ולאחריות האדם לפעול לשינוי ולהתחדשות.

בשיעור הראשון בנושא יום הכיפורים נלמד את תפילת 'כל נדרי' תוך מתן דגש על קריאה אישית וביקורתית, ונדון במעמד הפומבי של ניתוק ממחויבויות העבר. בשיעור השני נשוחח על היות 'גמילות חסדים' כלי לבניית חברה טובה, אחראית ורגישה; נתמקד בתביעה לפעולה - תחליף למנהג הקרבת הקורבנות שהיה נהוג בעבר.

בנוסף למתן הערך התרבותי הטמון בהיכרות עם החגים ובמציאת משמעות עכשווית בכל אחד מהם, מטרת השיעורים היא לעורר לפעולה מתוך תקווה שבשנה החדשה נהפוך טובים יותר - אנחנו, כמו גם השנה החדשה.

דגש למורה: מומלץ להקדיש את הימים החל מראש השנה עד לאחר יום הכיפורים לטובת הפעילות החברתית המוצעת בסיום השיעור ("מהלכה למעשה").

מטרות המערך

- 1 היכרות עם רעיונות אוניברסאליים הנוגעים לשוויון ערך האדם ולכבוד האדם; רעיונות אלה עומדים בליבת ראש השנה ויום הכיפורים
- 2 למידה עצמאית של מקורות מגוונים
- 3 פיתוח חשיבה ביקורתית ויצירתית ביחס לטקסטים ולמנהגים מקובלים
- 4 "מהלכה למעשה" - פיתוח מודעות לאתגרים חברתיים בסביבה הקרובה ויצירת הזדמנות לפעולה

ציוד דרוש

- אמצעי הקרנה/שמע
- תמונות מודפסות (נספחים)
- דפי מקורות (נספחים)
- מספריים ודבק

”היום הַרְת עוֹלָם” - תחילת האנושות שיעור ראשון: יום בריאת האדם

א. פתיחה

1 נחלק לכל תלמיד/ה דף דימויים (נספח א). נבקש לבחור ארבעה דימויים המשקפים את רעיון 'השנה החדשה'. עם השלמת המשימה האישית נבקש להתחלק לחברות בנות 5 תלמידים לשם קיום דיון על בסיס השאלות המצורפות.

שתפו את חבריכם/ן לחברותא בדימויים שבחרתם/ן, והוסיפו הסבר לכל דימוי:

- ? מה בדימוי משקף שנה חדשה?
- ? מה משמעות הדימוי ביחס לעבר? ביחס לעתיד?
- ? מה משמעות הדימוי ביחס לתפקיד היחיד? ביחס למצב החברה?

שאלות

בתום הסבב:

- ? שתפו באיזה דימוי תבחרו לשנה הקרובה עבור עצמכם/ן?
- ? באיזה דימוי תבחרו עבור החברה הישראלית?

שאלות

ב. למידה בחברותא

2 נסביר: אחד משמות ראש השנה הוא 'יום הַרְת עוֹלָם'; 'הרת' מלשון היריון. לפי המסורת היהודית, ראש השנה הוא יום בריאת העולם או יום בריאת האדם (או שניהם). לאור תפיסה זו, ראש השנה מסמל התחלה חדשה במובנה העמוק ביותר: 'להתחיל מבראשית' ברמת הפרט וברמת החברה.

3 נחלק לחברות את דפי הלימוד (נספח ב). ננחה לקרוא את המקורות ולדון בשאלות ביחד (המלצה - לחלק לזוגות או לשלוש בתוך החברותא).

4 נתכנס למליאה לדיון סיכום:

- ? מה ההבדל בין ציון יום הולדת לאנושות, 'היום הַרְת עוֹלָם', באופן אישי ופרטני, לבין ציון יום ההולדת באופן קהילתי ורחב? באיזה אופן מתאים יותר לציין את המועד, לדעתכם/ן? מדוע?
- ? בכל המקורות מופיעה התייחסות ל'שוויון ערך האדם'. מדוע ערך זה מרכזי דווקא בראש השנה?
- ? חשבו על הסביבה הקרובה לכם/ן. איפה ראוי להציע תיקון ושיפור במימוש ערך השוויון? מה ניתן לעשות כדי לשים לב למקומות שהערך אינו ממומש בהם? מה נדרש לתקן?

שאלות

שיעור שני: "גם אתה תתחדש"

א. פתיחה

1 נקרין את תמונת האפרוח על הלוח (נספח ג1).

2 נשאל: במה מצב האפרוח דומה למצבה של שנה חדשה?

נזכיר את המושג 'הרת עולם'. מה נולד מההיריון הזה? בדימוי השנה החדשה, מה מייצגים שברי הביצה? (נדבר על הראשוניות, על האפשרות להתחיל מחדש, על הכאב העולה מהתחלה ומהפרידה מהעבר, כחלק מהקושי בהתחלה החדשה).

3 נחלק את הכיתה לשלוש חברות. נחלק לכל חברות אחד מהנספחים (נספח ג2, ג3, ג4), ונבקש לדון בשאלות (ניתן לכתוב את השאלות על הלוח):

- ? התמונה מתארת תהליך התחדשות; תארו את שלבי התהליך לפי התמונה.
- ? באיזה אופן מתייחסים אל העבר בתמונה? מה חדש או שונה? האם ניתן לראות רמזים למה שהיה?
- ? מה צריך לעשות האדם המבקש להתחדש? היעזרו בתמונה לשם קבלת השראה לתשובה.

שאלות

4 נתכנס במליאה לשיתוף בתשובות. נתייחס להבדלים (מחיקה העלולה להותיר סימן, ניקוי הכתם, או הדגשת השבר ושילובו בכלי החדש) ולדמיון בין הדימויים (בכולם ישנה הכרה במעשי עבר - הכרה שבלעדיה לא ניתן להשיג התחדשות והתקדמות).

נשאל:

- ? האם קיים הבדל בין התבוננות בהתחדשות מנקודת מבט של אדם פרטי לעומת התבוננות בהתחדשות מנקודת מבט חברתית-קהילתית?
- ? אילו מהדימויים מתאימים יותר לנקודת המבט האישית, ואילו מתאימים יותר לנקודת המבט החברתית?

שאלות

נסביר: ראש השנה מכונה במסורת היהודית 'יום הרת עולם' - יום של היריון, של לידה חדשה.

- ? במה דומה (או במה שונה) דימוי ההיריון והלידה מהדימויים שראינו בתחילת השיעור?
- ? מה מידת האחריות של הפרט שהגיע לעולם, למה ולמי שנברא לפניו?
- ? מה תפקידו ביחס למי שטרם נברא? ניתן להתייחס למידת הבחירה או האחריות, להזדמנות ולפוטנציאל, כמו גם לכאב או לשבר המלווים את ההתחלה החדשה.

שאלות

ב. לימוד בחברותא

5 נחלק את דף המקורות (נספח ג5). ננחה לקרוא את המקורות ולדון יחד בשאלות.

6 נתכנס במליאה לדיון סיכום. נשאל:

- ? אם נתייחס לשנה החדשה כאל מסע, איזה משפט מן המקורות שלמדתם/ תיקחו בתור צידה לדרך?
- ? איך הופכים את ראש השנה להזדמנות להתחלה חדשה באופן ממש?

שאלות

יום הכיפורים, תיקון וסליחה - יחיד וקהילה שיעור ראשון: להתנתק מכבלי העבר

א. פתיחה

- 1 נאזין לשיר **'הריני'** של רביד פלוטניק תוך הקרנתו על הלוח.
- 2 נחלק את הכיתה לחברות, וניתן לכל חברות את מילות השיר (**נספח ד1**). ננחה לקרוא את השיר ולדון יחד בשאלות המצורפות בנספח.
- 3 נתכנס במליאה ונשאל:
 - ? האם השיר דן בהתחייבות אישית או בהתחייבות חברתית?
 - ? נשמיע שוב את מילות הפתיחה (10 שניות ראשונות). מדוע פלוטניק פותח בהצהרה זו?
 - ? האם המושג 'נודר' מוכר לכם/ן? מדוע נוטים אנשים לנדור? האם זה מעיד על חשיבות העניין או על זלזול במושג 'נדר'? מה ההבדל בין נדר לבין הבטחה?
 - ? מה עלינו לקבל על עצמנו ביום הכיפורים הקרוב? למה דווקא ביום כיפור?
- 4 **נסביר**: תפילת 'כל נדרי', מתפילות יום כיפור המוכרות, מנוסחת כהתחייבות ציבורית לפתוח דף חדש. מעמד פתיחת התפילה ("על דעת המקום ועל דעת הקהל...") נועד להפוך את כלל הציבור לשותף. בלימוד בחברותא נכיר את מילות התפילה.

שאלות

ב. לימוד בחברותא

- 5 נחלק את התלמידים לחברות, ונחלק לכל חברות דף מקורות (**נספח ד2**). ננחה לקרוא את המקורות ולדון בשאלות יחד.
- 6 לאחר הלימוד, נבקש מכל חברותא לנסח הצעה ל'מעמד פתיחת דף חדש', לצד תפילת 'כל נדרי' או במקומה. נבקש להתייחס לשתי שאלות מנחות: האם מעמד הפתיחה ייעשה באופן פרטי או באופן ציבורי? האם מעמד הפתיחה ילווה בדיבור או בפעולה אחרת? איזו פעולה?
- 7 נתכנס במליאה לסיכום:
 - החברותות יציגו את הצעותיהן.
 - ? נשאל: מה משמעות קיום המעמד דווקא ביום הכיפורים?

שיעור שני: יום הכיפורים - בסליחה ובחסד

א. פתיחה - מפת מושגים

- 1 נחלק את הכיתה לזוגות. נחלק לכל זוג את גיליון המושגים לשם יצירת מפת מושגים (נספח 3ד). ננחה:
 - גזרו את המונחים, וסדרו אותם ברשימה בשלושה אשכולות: חסד, תיקון וסליחה.
 - בתוך כל אשכול: הסבירו את הקשר בין המושגים באמצעות מילות הקישור המצורפות. הקפידו להסביר כיצד הם קשורים למושג המרכזי (הכותרת).
 - הסבירו את הקשר בין האשכולות השונים.
 - לסיכום, כתבו כיצד ניתן להגיע לתיקון ולהתחלה חדשה. מהו התפקיד של סליחה ושל חסד בתהליך? שלבו בכתיבתכם/ן לפחות ארבעה מונחים מתוך הרשימה.
- 2 נתכנס במליאה, ונבקש לשמוע מספר התייחסויות לסעיף הסיכום בכתב.

נשאל: האם אותו תהליך מתאים הן ליחיד הן לציבור המבקש התחלה חדשה?

נסביר: בתקופה המקראית צוינו ההתכנסות, התפילות והמנהגים בבית המקדש. רוב רובן של הפעולות שנדרשו לקיום יום הכיפורים הוטלו על הכהן הגדול. תפקידו היה לכפר על חטאי העם על ידי הקרבת קורבנות. לאחר שבת המקדש חרבו, הפכו מרבית מנהגי פולחן הקרבת הקורבנות הממשית לטקסים מילוליים דוגמת תפילה ולימוד. אחת מהתפתחויות הכפפה היא תהליך התשובה; בתהליך זה יכול אדם לחזור בו ממעשיו במילים ובהתנהגות חברתית.

ב. למידה בחברותא

- 3 נחלק את התלמידים לחברותות, ונחלק לכל חברותא דף מקורות (נספח 4ד). ננחה לקרוא את המקורות ולדון יחד בשאלות.
- 4 נתכנס במליאה לדיון סיכום. נשאל:
 - מהו חסד? היכן חסר חסד במציאות חיינו, לדעתכם/ן?
 - מה יכול להיות תפקיד יום הכיפורים בתיקון המציאות על ידי חסד?

מהלכה למעשה - קריאה והזמנה לתיקון

- 1 נסביר: יש הטוענים שמתוקף היותו יום בריאת האדם, ראש השנה הוא יום לעיסוק אינטנסיבי של אדם בחייו ובעצמו: חשבון נפש אישי, הצבת יעדים והתכנסות פנימה. מה דעתכם/ן? כיצד ניתן לבטא את חשיבות האחריות כלפי החברה הסובבת אותנו (הקהילה המקומית או החברה הישראלית) שראש השנה מזמן?
- 2 נשאל: עסקנו בשוויון ערך האדם ובצורך לתקן שברים ופערים בחברה. אילו קבוצות או יחידים בחברה הישראלית סובלים מאי-שוויון? אילו דמויות או אירועים מבטאים את הפער החברתי הזה?

בקבוצות:

- חשבו יחד - לטובת איזו מבין האוכלוסיות הסובלות מאי-שוויון שעלו בדיון במליאה, חשוב לכם/ן לפעול?
- מה הרקע לחוסר השוויון? (גזענות, כלכלה, מגבלה פיזית...)
- **עיינו בלוח השנה** ובחרו יום ציון שתרצו לקיים בו פעילות בנושא שוויון.
- הציעו פעולה חברתית בהובלת השכבה שתעורר מודעות לבעיה ותוביל למתן עזרה או לפתרון:
 - בחרו טקסט, שיר, תמונה או סרטון שיילמדו בשיעורי חינוך ביום זה.
 - חפשו תיעוד מאירועים שבהם נהגו בחוסר שוויון, כתבו ושלחו מכתבי הזדהות או מכתבי מחאה לאור אירועים אלה.
 - הציעו פעילות התנדבותית בקהילה לקידום השוויון באזור מגורכם/ן. תאמו עם הנהלת בית הספר את הפעילות.

מחשבות על חג

ז'אן-פול סארטר, מחשבות על חג

חגים הם ימים

היושב, ויחגג את החגים

החגים הם ימים

החגים הם ימים, ויחגג את החגים

החגים הם ימים, ויחגג את החגים

החגים

החגים הם ימים

החגים הם ימים

החגים הם ימים, ויחגג את החגים

החגים

החגים הם ימים, ויחגג את החגים

החגים הם ימים

החגים הם ימים

החגים הם ימים

החגים הם ימים

החגים הם ימים

החגים הם ימים

החגים הם ימים, ויחגג את החגים

החגים הם ימים, ויחגג את החגים

החגים

החגים הם ימים, ויחגג את החגים

ראש השנה - יום בריאת האדם

אדם נברא כדי לבחור | פסיקתא דרב כהנא

לפי המדרש, תהליך בריאת האדם הראשון היה רעיון שאלוהים מימש לאורך מספר שעות: בכל שעה התרחש שלב אחר ביצירת האדם, ובסוף התהליך נוצרה האנושות כולה:

בראש השנה נברא אדם הראשון.

בשעה ראשונה עלה במחשבה [עלה הרעיון אצל האל],

בשנייה נמלך במלאכי השרת [האל התייעץ עם המלאכים],

בשלישית כינס עפרו [האל אסף עפר לבריאת האדם],

ברביעית גיבלו [האל ערבב עפר ומים],

בחמישית רקמו [האל רקם את חלקיו יחד],

בשישית העמידו גולם על הגליו [האל העמיד אותו בגוף],

בשביעית זרק בו נשמה,

בשמינית הכניסו לגן עדן,

בתשיעית צָוָהוּ [לא לאכול מעץ הדעת],

בעשירית חטא [האדם עבר על הציווי ואכל מעץ הדעת],

באחת עשרה נידון [נשפט], בשתיים עשרה יצא בדימוס [יצא לחירות] מלפני הקדוש ברוך הוא [אלוהים].

אמר לו הקדוש ברוך הוא: אדם, זה סימן לבניך כשם שנכנסת לפניי בדין ביום הזה, ויצאת בדימוס [כמו שאתה נשפטת ויצאת לחירות], כך עתידין בניך להיות נכנסין לפניי בדין ביום הזה, ויוצאין בדימוס [כך עתידים גם בני אדם עתידים להישפט ולצאת לחופשי].

אימתי [מתי קרה כל התהליך]? **בחדש השביעי באחד לחודש** [א' תשרי - ראש השנה].

- ❓ מדוע בריאת האדם מתוארת בניאור מפורט לפי שעות? מה היה שונה לו האדם היה נברא כולו בבת אחת?
- ❓ באיזה אופן מדגים המדרש את שוויון ערך האדם?
- ❓ בשעה התשיעית האדם מצווה, ובשעה העשירית הוא עובר על מה שצווה. איזה ערך אנושי (או יכולת) נברא במקביל לבריאת האדם, באותן השעות?
- ❓ לפי המדרש, ההתרחשות כולה מתרחשת ב'א' בתשרי. מה הקשר בין תחילת שנה עברית חדשה לבין 'יום הולדת' של האנושות?

ראש השנה - חג שוויון ערך האדם | אילה ויצנר

לפי המסורת היהודית העולם נברא לפני 5,780 שנים. זוהי תפיסה ייחודית בתוך מסורת של תרבות מסוימת המבטיחה על בריאת העולם עבור האנושות כולה, וקובעת אותו כראש השנה של תרבותה שלה. לא לידתו של נביא או מנהיג של התרבות עצמה, לא אירוע מכונן תרבותית כגון קבלת התורה בה, אלא התחלת ההתחלות של כלל האנושות.

סיפור זה, לפיו ראש השנה נקבע לפי יום בריאת האדם, יכול לשרת היטב את המאמינות והמאמינים בשוויון ערך האדם. הזמן שלנו וספירתו מתחילים לא באירוע תרבותי פרטיקולרי [רק ליהודים], אלא ביצירה האנושית האולטימטיבית והאוניברסלית, ומתוך כך עלינו להתייחס אל כל בני האדם כשווים בערכם: הגברים והנשים, יהודים ולא יהודים, מכל המגזרים, מכל הארצות העולם, מכל התרבויות, מכל הגילים, ומכל תפיסות העולם.

מתוך אתר 'בני'ה'

- ❓ מה ייחודי בייחוס בריאת העולם לראש השנה העברית?
- ❓ מה המשמעות של ציון מסר אוניברסלי [כלל-עולמי] בחג מרכזי בלוח השנה היהודי?
- ❓ מה היה המסר של ראש השנה לו היינו מציינים ביום זה את לידת משה או את קבלת התורה?
- ❓ מדוע חשוב לזכור את שוויון ערך האדם דווקא בראש השנה?
- ❓ הציעו מנהג לראש השנה שידיגיש את שוויון ערך האדם.

טוב לאדם | זלמן שזר

טוב לאדם היות פעם בן־ד.
לא ספּר, לא רע,
לא צבור ולא פּרט,
רק הוא עם לבו,
עם הלב רק בלבד.
טוב לאדם היות פעם בן־ד.
וטוב פי יצא פעם ריק מנכסיו.
לא בית, לא שדה, לא נדל"ש, לא תיב.
רק יקשיב אל לבו ויחריש קרש רב.
טוב פי יצא האדם מנכסיו.
כי יקשיב אל לבו ויבין לחייו
ויזע אשר יש, ויחוש מה תיב.

(זלמן שז"ר, מתוך: לוי־טניב, עמ' ק"ז; הוצ': עקד, תשל"ד)

זלמן שז"ר (1889-1974)

נשיאה השלישי
של מדינת ישראל,
מראשי הציונות.
סופר, משורר,
היסטוריון, חבר כנסת
ושר החינוך והתרבות.

- ? יש הוא עם לבו" - מדוע חשוב לאדם להיות רק הוא וליבו? מתי יש לכם/הדממות כזו?
- ? "טוב לאדם היות פעם בן־ד. וטוב פי יצא פעם ריק מנכסיו" - לפי השיר, מדוע טוב לאדם להיות מעט לעת ללא חברה וללא רכוש? מה דעתכם/ן?
- ? "ויזע אשר יש, ויחוש מה תיב" - מדוע חשוב להכיר במה שיש? מה הכוונה ב"ויחוש מה חייבי"? מה היש' שלכם/ן השנה? האם ישנה גם חובה שאתם/ן מכירים/ות בה השנה?
- ? למה חשוב להרהר בבחירות ובהכרעות שעשינו לאורך הזמן? איזה ערך יש לקיום התהליך במועד קבוע מראש, במשותף עם כל הקהילה?

שתי דרכים לפני | חנה סנש, 21.9.1941

ערב ראש השנה; שנתיים מאז עזבתי את הבית. שנתיים רחוקה מן הבית, מאימא; שלוש שנים כבר מאח, ושנתיים בארץ...
שתי דרכים עומדות לפני - לחפש את אושרי הפרטי ולהעלים עין מהשיגאות אשר מסביבי או להשקיע כוחות במלחמה הורסת וקשה בעד דברים שהם טובים ונכונים בעיניי. נדמה לי שהברירה אינה בידי. טמונות בי תכונות הקובעות את דרכי, אם גם אכיר את כל הקושי והסבל הכרוכים בה. אבל היש בי כוח וכישרון להגשים את כל אשר ארצה? והאם נכון יהיה רצוני? - אל, אם נתת אש בלבי, תן שאוכל לשרוף את הראוי להישרף בביתי, בבית ישראל. ואם נתת לי עין לראות, אם נתת לי אוזן לשמוע, תן לי גם כוח להצליף, ללטף, להרים. ותן שמילים אלו לא תהיינה מליצות בלבד [מילים גבוהות וריקות], אלא תעודה לחיי [כיוון לחיי, שליחות]. למי הדברים מכוונים? לטוב שבעולם ואשר זיק [להבה קטנה, מקור אור זעיר] ממנו בי הוא.

(יומן חנה סנש, פרויקט בדייהודה)

חנה סנש (1921-1944)

לוחמת ומשוררת יהודייה ילידת הונגריה. עלתה לארץ בשנת 1939, והצטרפה לגרעין ההקמה של קיבוץ "שדות ים". בשנת 1943, תקופת מלחמת העולם השנייה, התנדבה סנש לצבא הבריטי, ויצאה לצנחן מאחורי קווי האויב באירופה הכבושה. סנש נתפסה כאשר חצתה את הגבול ההונגריה לאחר הצניחה, והוצאה להורג כשהיא בת 23 בלבד.

- ? סנש מתלבטת בין חיפוש אחר אושרה הפרטי, לבין יציאה למאבק למען שיפור החברה שסביבה. במה היא בוחרת? מדוע?
- ? מה הקשר שהיא מגדירה בינה לבין החברה שהיא שייכת לה? מה האחריות שלה כלפי האחרים?
- ? סנש מבקשת שיהיה לה כוח לשרוף את הראוי להישרף, להצליף, ללטף, להרים... מה כוונתה בשימוש בפעלים כגון 'לשרוף' או 'ללטף'?
- ? מה דעתכם/ן על ההחלטה שלה? מה היא רוצה לעשות בחייה?
- ? הדברים נכתבו בערב ראש השנה; מה משמעות החג עבורה?

נספח ג2

השרש מח"ל אינו מופיע במקרא, והוא מופיע לראשונה בלשון חז"ל. לרוב עניינו 'מחיקת חוב' (בניגוד לסליחה שעניינה יחסת כחם). כך בתפילות הימים הנוראים, למשל, מבקש החוטא שמיטת חובות: "אֲבִינוּ מַלְכֵנוּ מַחֵק בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים כָּל שְׁטָרֵי חֻבּוֹתֵינוּ". החשש הוא שאלוהים יתקש לפרוע את חובו, ויגרום אסון לחוטאים. הואיל והאסונות נחפסים כפריעת חוב, הם מכונים 'פורענות'.

בתרבות העברית העכשווית מוכר הביטוי 'שילמו את חובם לחברה' בהקשר של אסירים המשתחררים בתום תקופת מאסרם; בכך משקפת השפה את התפיסה התרבותית הרואה בעונש על חטא כמו היה תשלום חוב כספי.

נספח ג1

נספח ג4

קִינְטְסוּגִי (Kintsugi): מנהג יפני עתיק יומין לתקן כלי חרס שנשברו באמצעות זהב תוך הפיכתם ליצירת אומנות. מטרת התיקון היא להדגיש את הסדקים ואת השבר באופן המסב את תשומת לב המתבונן/ת אל הנזק שנגרם לכלי. התיקון נעשה מתוך אמונה שקבלת הפגם והשבר, דרך הדגשתם ותיקונם המזהב, תייצר יופי גדול יותר מזה של כלי שמעולם לא נשבר.

נספח ג3

באדיבות אריק וייס

בעברית המקרא פירושה של 'סליחה' הוא ניקוי החוטא מחטאו. השורש המקביל למילה זו בשפה האכדית מצוין הרטבה או 'זחעה', ומתברר שמשמעותו הבסיסית בעברית היא 'רחיצה של החטא'. כאן מסתתר אחד מהדימויים המרכזיים של החטא ככתם, כפי שמופיע בדברי הנביא ישעיהו: "אם יהיו חטאיכם כשנים - כשֶׁלֶג לבינו, אם יאדימו כתולע - כְּצֶמֶר יהיו" (ישעיהו א', יח). תולעת השני ידועה בצבעה האדום; החטאים מזדמנים לכתמים בולטים וקשים במיוחד להסרה. ניתן לומר שישעיהו מדמה את התיקון החברתי הנחוץ בירושלים לאבקת כביסה יעילה במיוחד.

התחלה חדשה: "גם אתה תתחדש"

הזדמנות להתחיל מחדש | דותן ברום

המסורת היהודית מציינת ארבעה ראשי שנה: (א) בניסן חל ראש השנה למלכות המלכים, השנה "האזרחית". זהו ראש שנת המס. (ב) באלול חל ראש השנה למעשר בהמה - סוג נוסף של שנת מס. (ג) בשבט חל ראש השנה לאילנות, שגם בו משתמשים לחישוב המס על הגידולים. (ד) בתשרי, חל ראש השנה לשנים - מכאן אנחנו מתחילים לספור את שנת האדם, וגם ראש השנה לנטיעות - שבו אנחנו זורעים את גידולינו לשנה הקרובה...

ראש השנה הוא תאריך בריאתו של האדם הראשון... שבו אנו מקבלים הזדמנות להתחיל מחדש. אבל, באותה הנשימה, אנו גם עומדים לדן. ראש השנה הוא הזמן להביט לאחור על השנה החולפת ולעשות חשבון נפש...

ראש השנה הוא גם תחילת הסתיו, והזריעה מתחילה בו. בהקשר של שנת האדם, מדובר על זריעה פנימית של תוכניות ושל החלטות לשנה הקרובה... שנדע לברוא את עצמנו טובים יותר השנה. שנדע לחלום ולהגשים חלומותינו בגשם הבא עלינו לטובה. שנדע להטמין את הזרעים הנכונים ולטפח אותם ליבולים מרשימים, ושאיך טוב וחסד ירדפו אותנו גם בשנה הקרובה.

(אתר מכון שיטים)

ממד הזמן - עתיד | אריה בן גוריון

לראש השנה וליום כיפור אין היסטוריה, אין זיכרון, אין עבר, אין סיפור, אין דרמה. לכן, לא הזמן, לא הלידה ולא הזהות הם הקובעים את תוכניהם. לא מה קרה בעבר, אלא מה אפשר שיקרה. הפנים והלב מכוונים לממד הזמן - עתיד. שני מועדים אלה שואלים: מה כיוון הייך? כיצד בחרת לחיות? האם יש לך חלום, שאיפה למימוש? האם יש לך תמונת עולם אנושית וחברתית? מה דמות החברה הישראלית בעיניך...?

אם אתה רוצה ליצור מציאות אחרת, טובה, צודקת יותר, זה תלוי בך בלבד; בשאיפתך לשינוי; בשאיפתך לגאול את עצמך ואת חברתך. זה תלוי בנדר שלך עכשיו, בהווה, אבל פניך אל העתיד. לפי זה, ראש השנה ויום כיפור הם חגים אנושיים ואופטימיים, ופניהם אל האדם ואל תמונת עתידו.

(ארכיון מכון החגים הקיבוצי)

- ❓ ראש השנה נתפס במסורת כיום זיכרון' על אף שאינו מנציח אירוע היסטורי; אילו אירועי עבר משמעותיים בכל זאת שזורים בראש השנה? "לא מה קרה בעבר אלא מה אפשר שיקרה". - במה התיאור זומה לביטוי 'היום הרת עולם' המתאר את ראש השנה כהיריון של העולם? מה אמור להיוולד בסוף היריון זה?
- ❓ מה תפקיד האדם בראש השנה? כיצד ניתן לממש תפקיד זה? מדוע ראש השנה הוא המועד המתאים לכך?
- ❓ לפי אריה בן גוריון, האם יכולה להתרחש התחדשות אישית גם ללא שינוי או תיקון חברתי? מה דעתכם/ן?

- ❓ אחד הכינויים של ראש השנה בתפילה הוא 'יום הרת עולם' (יום של היריון). לפי ברום, מה מתפתח בתהליך ההריון של ראש השנה? מה נרצה שיוולד?
- ❓ מדוע חשוב לציין התחלה של שנה חדשה? מה הערך באפשרות להתחיל כל שנה מחדש?
- ❓ לדברי ברום ראש השנה הוא הזדמנות להתחיל מחדש וגם זמן עמידה לדן. בפני מי יש לתת את הדין לפני שמתחילים מחדש? מה דעתכם/ן?
- ❓ מה הקשר בין הדין ולבין ההתחדשות?
- ❓ לפי ברום, מה יכול להפוך את ראש השנה לחג שמח? מה דעתכם/ן?

התחדשות אחרת

מילים: נעמי שמר, לחן: יובל דור

עֲיִפּוֹת בְּלִיַּת מְסַבֶּרֶת,
פִּיךָ בְּרַפְּיָם לֹא מוֹנֵן
עַל שָׂרֵב עַל כָּל הַדָּרָה,
וְאַבְק לָבוֹ
אֲבָל עוֹדֶךָ מִשְׁוֹעַ
לְגִשְׁמִי בְּרַכָּה
עוֹד רְחוּקָה מְנוּחָתְךָ.
אֲחֵרֵי הַחֲנִיִּים יִתְחַדֵּשׁ הַכֹּל:
יִתְחַדְּשׁוּ וְיִשׁוּבוּ יָמֵי הַחַל
הָאוֹר, הָעֶפֶר, הַמָּטָר וְהָאֵשׁ
גַּם אֲפֹתָי,
גַּם אֲפֹתָי,
תִּתְחַדֵּשׁ.
בְּגִנְךָ פּוֹרְחִים לְפִתְעַ
עַץ הַפְּרִי וְעֵץ הַפֶּרֶק
וְעֵץ הַחֲלוּמוֹת
וְעֵץ הַטּוֹב וְהָרַע
וּמְטַלִּים כָּל כְּלִיד
בְּחֶצֶר בֵּיתְךָ
לֹא נִשְׁלָמָה מְלֹאכְתְּךָ.
אֲחֵרֵי הַחֲנִיִּים יִתְחַדֵּשׁ הַכֹּל...
בְּמִסְעַ שְׁלֹא נִגְמַר
בֵּין שְׂדוֹת הָאֵל וּשְׂדוֹת הָאוֹר
יֵשׁ נְתִיב שְׁלֹא עֲבֹרֶת
וְשִׁתְּעֵבֶר
שְׁעוֹן סְמוּי מִן הָעֵין
מִצֶּלְעַל לָךְ
לֹא נִשְׁלָמָה אֶהְבֵּתְךָ.

הבט, שוב...

מילים: אילנה ברנשטיין, לחן: אילון אבירם

הִבְטִי!
שׁוּב דּוֹלְקִים הַחֲצָבִים עַל הַגִּבְעָה
בְּתִפְרֶחֶת עֲגוּגָה
בְּתוֹלֵית.
וּכְמוֹ תָּמִיד
עַלֵּינוּ לְהִתְחַיֵּל הַכֹּל מִבְּרֵאשִׁית -
לְמִנּוֹת אֶת הַיָּמִים
וְאֵת הַמּוֹעֲדִים
לְדָלוֹת מִן הַחֲלִין
אֶת נִיצוּצוֹת הַחֶג
וּלְהַצִּיַּת הַשֶּׁכֶם וְהַעֲרֵב
אֶת הַרְמֵץ הַכְּבוֹי שֶׁל מְדוּרוֹת הַיָּינוּ.
רְאֵה,
שׁוּב פּוֹרְחִים הַחֲצָבִים עַל הַגִּבְעָה
כְּמוֹ תָּמִיד...

- ❓ מדוע השיר מתחיל ומסתיים בבקשה להתבונן (הבט/ראה)? במה חשוב שנתבונן כדי להתחיל מבראשית את השנה הקרובה?
- ❓ אילו מעגלי מחזוריות או תהליכי התחדשות מופיעים בשיר? מה ההבדל בין מחזוריות לבין התחדשות?
- ❓ לפי השיר, במי/במה תלויה ההתחלה החדשה? האם זו חובה או הזדמנות? מה דעתכם/?
- ❓ עלינו להתחיל הכול מבראשית - "למנות... ללות... ולהצית..."; מה צריך להתחיל מבראשית? איך עושים זאת?

- ❓ סמנו את הניגודים בכל אחד מן הבתים. מדוע המציאות מתוארת בשיר כרצף של ניגודים?
- ❓ "אחרי החגים יתחדש הכול": מה תפקידו של האדם אם בכל מקרה "יתחדש הכול"?
- ❓ "עוד רחוקה מנוחתך", "לא נשלמה מלאכתך", "לא נשלמה אהבתך" - לפי השיר, מהו היעד שהאדם שואף לו? מה הקשר בין אמרות אלה להבטחה "אחרי החגים יתחדש הכול"?

להתנתק מכבלי העבר

- ❓ "הריני מקבל על עצמי" - מדוע נבחר הביטוי 'הריני מקבל על עצמי' חשבו על מעמד החופה, למשל: "הרי את מקודשתי"; בפני מי מתחייב הדובר?
- ❓ למה מתחייב פלוטניק? איזה שינוי התנהגותי נצפה לראות?
- ❓ בחרו מתוך השיר שתי דוגמאות לקשר עם אחרים. מה טיב הקשר של פלוטניק עם סביבתו בכל אחת מהדוגמאות? מה הוא רוצה שיקרה?
- ❓ "וסוף סוף להניח לעבר"; מה הקשר בין היכולת להתחייב לעתיד לבין הנחת העבר מאחור?

הריני מילים ולחן: רביד פלוטניק	הריני מקבל על עצמי	אוו אוו אוו
לאהוב, לאהוב	לאהוב, לאהוב	אוו אוו אוו
מכל השינאה שבתוכי	מכל השינאה שבתוכי	(אוו אוו אוווו)
לאהוב, לאהוב	לאהוב, לאהוב	(אוו אוו)
לא כל העולם אשם בבעיות שלי	לא כל העולם אשם בבעיות שלי	אוו אוו אוו
בהפסדים ובספקות שלי	בהפסדים ובספקות שלי	אוו אוו אוו
ואיפה כל המעשים והמידות שלי	ואיפה כל המעשים והמידות שלי	אוו אוו אוווו
הריני מקבל על עצמי	הריני מקבל על עצמי	אוו אוו
היום אני לוקח אחריות	הריני מקבל על עצמי	אוו אוו אוו
על כל השטויות שעשיתי	לאהוב אהבה שאינה תלויה בדבר	אוו אוו אוו
מכל מי שפגעתי, מבקש סליחה	לחיות בשלום עם מי שאני	אוו אוו אוו
על חומות, ההיסוסים, המגונה	וסוף סוף להניח לעבר	אוו אוו אוו
על שלליות והקטנה	מקבל על עצמי להניח לזו שאהבתי	אוו אוו אוו
על קנאה ועל טינה	לחיות את החיים שלה בשקט	אוו אוו אוו
מקבל על עצמי להבין שאני פזיז ועצבני	ולאחל לה רק טוב	אוו אוו אוו
ולקבל את ההשלכות	גם לה מגיע לאהוב,	אוו אוו אוו
של הטעויות שלי	גם לה מגיע לאהוב	אוו אוו אוו
עם כל הכעסים בלב על כל הסובבים אותי		אוו אוו אוו
הציפייה הזאת		אוו אוו אוו
שינהגו או יחשבו כמוני		אוו אוו אוו

להתנתק מכבלי העבר

פסק הזמן שבין המילים | דב אלבוים

אולי זה בדיוק מה ש'כל נדרי' בא לומר לנו, ולכן כולנו מתחברים אליו בעומק רב כל כך, גם אם אנחנו לא מצליחים להבין את משמעויותיו המילוליות. כי 'כל נדרי' היא תפילה אמיתית שאנו מתפללים לעצמנו. אנו מנסחים ב'כל נדרי' את מצבנו הקיומי הרוגל, את האופן שבו כל השנה אנו שבויים של מילים, מילים שאנו אומרים לעצמנו, הדרך שבה אנו מגדירים את עצמנו, את חיינו, משפחתנו, החברה שבה אנו חיים. כל השנה אנו שופטים, מבקרים, מתייגים זה את זה, מנסחים ניסוחים, אוסרים איסורים זה על זה וכל אחד על עצמו. חיינו מלאים מילים שיש בהן אמנם גם הרבה מאוד יצירה ויופי, אבל גם הרבה מאוד בתי כלא והגדרות שלא מאפשרות לנו להתפתח ולהשתנות. ובערב יום הכיפורים - אנו מנסים הגע לנטרל את משקל המילים האלו, להקל מעלינו את המעמסה הזו ליום אחד, שבו נצא לחופשי ממילים שלנו ומילים של אחרים, ואז, בפסק הזמן הזה שבין המילים, אנו מקווים ומתפללים שאולי נצליח למצוא את האומץ להשתנות.

(מתוך אתר הפיוט והתפילה מבית "הזמנה לפיוט")

מיד לאחר תפילת 'כל נדרי' נהוג בקהילות אשכנז לחזור שלוש פעמים על הפסוק מספר במדבר (ט"ו כ"ו): "ונסלח לכל עֲדַת בני ישראל ולְגַר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם כִּי לֹכַל הָעָם בְּשֹׁגְגָה". פסוק זה עוסק בקורבן חטאת, ולא באופן ישיר ליום הכיפורים. הפסוק מדגיש פעמיים את המילה "כל": "לכל עדת בני ישראל ... לכל העם". נועד להדגיש שהכפרה והסליחה ביום הכיפורים מקיפות את החברה כולה.

כל נדרי | תפילה ליום הכיפורים
על דַעַת הַמְקוֹם וְעַל דַעַת הַקֶּהֶל
בְּיִשְׁבִיבָה שֶׁל מַעְלָה וּבְיִשְׁבִיבָה שֶׁל מַטָּה
אֲנֹנוּ מִתְקַיֵּמִין לְהִתְפַּלֵּל עִם הָעֵבֶר־זֵנִים:

[הכרה פומבית על ביטול כל הנדרים
והשבועות של ציבור המתפללים]

כָּל הַנְּדָרִים וְהָאִסוּרִים וְהַשְּׁבוּעוֹת,
וְהַתְּרֻמוֹת וְהַקְּנוּמוֹת וְהַקְּנוּסִים [נדרים שאדם אוסר על עצמו], וְכַנּוּיִם אֲחֵרִים שֶׁל
נְדָרִים, שְׁנֵדְרוּנוּ, וְנִשְׁבַּעְנוּ, וְהִתְרַמְנוּ, וְאִסְרוּנוּ עַל עֲצַמְנוּ מִיּוֹם כְּפוּרִים זֶה עַד יוֹם
הַכְּפוּרִים הַזֶּה עֲלֵינוּ לְטוֹבָה. כְּלָמָּה אֲנֹנוּ מִתְקַרְטִים, כְּלָמָּה יֵהִיוּ מְתָרִים, מְחוּלִים,
פְּטָלִים וּמִבְטָלִים, לֹא מְאֻשְׁרִים וְלֹא קְיָמִים. הַנְּדָרִים אֵינָם נְדָרִים וְהָאִסוּרִים אֵינָם
אִסוּרִים וְהַשְּׁבוּעוֹת אֵינָן שְׁבוּעוֹת. וְנִסְלַח לְכָל עַדַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְלִגְר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם
כִּי לְכָל הָעָם בְּשֹׁגְגָה:

* התפילה נאמרת בארמית; הובא כאן התרגום לעברית.

- מה היחס בין מעשי העבר ובניית העתיד בכל נדרי?
- תפילת 'כל נדרי' נפתחת ומסתיימת בפניה לציבור כולו. מדוע על אנשים שלא הפרו הבטחות או התחייבויות להשתתף בתהליך?
- בפתח התפילה מותר להתפלל עם העבריינים (אם כי אין זה ברור מי הם, ולמעשה כל אדם יכול להישלב עובר עבירה, עברייני, ונסיים התפילה עולה שכולם שוגגים (פועלים בשגגה, בטעות). מדוע השיגאות והחטאים הם המכנה המשותף? מדוע חשוב להצהיר בפומבי שכולם חוטאים או שוגגים? האם המסר המרכזי הוא של שוויון? הלאה? ערך אחר?
- תפילת 'כל נדרי' עשויה להתפס כהזמנות לבריחה ממחויבות. איזו התחייבות רחבה דווקא כן מתקיימת בכל נדרי? מדוע, לדעתכם, פותחים את יום הכיפורים בתפילה זו?
- מדוע אנו שבויים/ות של מילים לאורך כל השנה? במה זה מתבטא? מתי שבי זה מועיל לנו? מתי הוא מגביל אותנו?
- נהוג להתפלל את תפילת 'כל נדרי' בבית הכנסת, בציבור. מה הערך שבהתחייבות אישית דווקא בתוך הציבור? איזו קבוצה/קהילה עשויה להיות משמעותית בהקשר זה עבור אלה שאינם/ מתפללים/ות בבית כנסת?
- חשבו על הגדרות, תיוגים או ביקורות שעולות מהסביבה הקרובה או בתקשורת ביחס לאנשים או קבוצות בחברה (תיוג אישי או פוליטי; תיוג הקשור למראה, למוצא או להגדרה אחרת). אילו מהגדרות או מהביקורות חשוב להשעות ביום הכיפורים הקרוב?

כל נדרי וחומי - הזדמנות לתקן קלקול | אורי הייטנר

בשנים האחרונות נוצרה בתוכנו תופעה של 'נדרי ואסרי' ובעיקר 'חרמי'. אכן, נעשו בתוכנו דברים קשים וחמורים, ובתגובה אנשים טיפסו על עצים גבוהים של "עם האנשים האלה אני לא מדבר", ל"איש הזה אני לא אומר שלום" וכדומה. זאת תגובה טבעית ואף מובנת, אך היא הרסנית לחברה. יום הכיפורים נותן לנו את הסולם לרדת מהעץ הזה, את ההזדמנות לתקן את הקלקול הזה. יום הכיפורים מאפשר לנו "להתפלל עם העבריינים", ואין הכוונה לתת לגיטימציה לעבירות, חלילה, אלא להבין שהיכולת להכיל את האדם שעשה עבירה, אין משמעותה בשום אופן הכלת העבירה עצמה. אנו מתפללים "ייתמו חטאים מן הארץ" ולא "יתמו חוטאים מן הארץ". המטרה שלנו אינה להקיא את האנשים, אלא לגרום להם לעלות על דרך הישר.

(הבלוג של אורי הייטנר)

כל נדרי - על יום הכיפורים | ד"ר חנה פנחסי

ברגע הזה של תחילת יום כיפור נעלמת האבחנה בין מי שנדר למי שמפר את הנדר. כאן הכול מתערבל, כולנו נדרנו וכולנו מתירים בעת ובעונה אחת...
'כָּל נְדָרֶי' מתיר לנו להביא אל תוך בית הכנסת את ההבטחות שלא קוימו והניסיונות שכשלו, כלומר את האנושיות שלנו, ובעיקר את ההבנה שכולנו כאלה. זו כנראה נקודת מוצא הכרחית לתפילה ולתשובה שכוחה בהיותה על הסף בין ערבו של חג לעיצומו של יום, בין הבדידות האנושית לקהילה, בין היומרה לכישלון...

מדוע רגע הפתיחה של יום הכיפורים הוא התכנסות משותפת המתאימה

לעיסוק בהבטחות שניתנו אך לא בהכרח קוימו?

מדוע נקודת מוצא זו הכרחית לתהליך של תיקון ושל סליחה?

מדוע חשוב לבטא את האנושיות שלנו - את הטעויות ואת הכישלונות

שלנו - ביום הכיפורים? חשבו על מנהג חדש ליום הכיפורים שיבטא את

האנושיות של כל אחד ואחת מאיתנו.

מדוע הבחירה להתרחק או להחרים אנשים שאני מסויג/ת מדעתם/ן היא קלקול?

מה ההבדל בין להכיל אדם שעשה עברה לבין הכלת העברה עצמה?

דמיינו נערה/ה שעברה/ה חרם כתתי. האם הצהרה כיתתית כי החרם היה טעות, ברוח

תפילת 'כל נדרי', היא צעד מספק בהשבת היחסים בכיתה לתיקונם? הציעו מהלך חברתי

מתקן לכיתה שהתקיים בה החרם. חשבו מי צריך/ה להשתתף? מה צריך להיאמר?

מה תפקיד המוחרם/ת? מה צריכים/ות לעשות אלה שידעו על החרם מבלי להשתתף בו?

כסל'יחה ובחסד

הרבה אנג'לה בוכדל

רבה רפורמית ממוצא קוריאני. עומדת בראש בית הכנסת המרכזי של מנהטן (מבתי הכנסת הגדולים בעולם). פעילה חברתית, ציונית, וסוקרת גם בקידום הבנה בין-דתית.

חז"ל התייחסו לגמילות חסדים' כבובד ראש, וכך ראוי שנהגה גם אנחנו. הם ראו ב'גמילות חסדים' תוכנית בנייה לעולם חרב. ברגעים של פגיעות ושל חולשה - מעשה של חסד יכול להיות הכול. האמון באנושות יכול להתחדש בכוחו של מעשה חסד אחד אז למה אנחנו לא עושים זאת יותר?

מחקר שנערך בקרב למעלה מ־600,000 בני אדם בי-144 מדינות, קבע שהתשובה הנפוצה ביותר לשאלה "מדוע לא גומלים חסדים?" היא החשש מהתגובה למעשה החסד. אנשים חוששים להעליב, או חוששים שיחשדו במניעים שלהם. המחקר מוכיח ש־99% מאלה שהחסד נעשה עבורם, לא רק מעריכים אותו, אלא אף מרגישים שהמעשה שינה אותם באופן מהותי.

זכרו, מעשה החסד נועד להחליף את הקורבן. יכול להיות שבתרבות המקדשת פרטיות ועצמאות של היחיד, יהיה קצת לא נוח, או מביך. החובה להגיש עזרה או לקבל חסד מאחרים עלולה לעורר אינוחות, אך ביהדות - החסד הוא חובה.

לעולם איננו מודעים לאתגרים ולמאבקים הניצבים בפני העומד/ת לידינו. כל אחד/ת מאיתנו נושא/ת משא על גבו/ה. בכל מצב של התלבטות - בחרו בחסד. אם אתם צריכים לכפר - חשבו על מעשה הדורש מכם הקרבה. אין לנו כוונה גדול. כולנו 'ממלכת כוהנים'. כל אחד/ת אחראי/ת בעצמו/ה, ומצב החברה כולה תלוי בכל אחד ואחת מאתנו.

האם אתם/ן יכולים/ות להתחייב למעשה אחד של חסד ביום? חשבו על כך. בכוחו של כל אחד ואחת מאתנו לבנות עולם שלם; עולם למישהו הזקוק לכך או עולמכם/ן שלכם/ן.

(ערב יום הכיפורים 2022; תורגם מדרשה שניתנה בעל פה)

- ❓ לדברי הרבֶּה בוכדל, מה הקשר בין חסד לבין קורבנות? חשבו על מעשה של חסד שיש בו קורבן.
- ❓ האם חסד הנעשה מתוך חובה נחשב עדיין חסד?
- ❓ כיצד אדם בודד העושה מעשה של חסד, משפיע על קהילה או חברה? באיזה אופן 'גמילות חסדים' היא מעשה הבונה קהילה, ולא רק מעשה הנוגע לעושה החסד ולמקבלו בלבד?

כי חסד חפצתי ולא זבח (מדרש)
פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והיה רבי יהושע הולך אחריו וראה בית המקדש קָרָב. אמר רבי יהושע: אוי לנו על זה [על בית המקדש] שהוא חרב, מקום שמכפרים בו עונותיהם של ישראל. אמר לו [רבי יוחנן בן זכאי]: בני, אל ירע לך - יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה. ואיזה זה? גמילות חסדים. שנאמר: "כי חסד חפצתי ולא זבח" (הושע ו, 1).

(אבות דרבי נתן ד')

ביאור:
בתקופה שלאחר חורבן בית המקדש השני עברו רבי יוחנן ורבי יהושע ליד הריסות בית המקדש. רבי יהושע התאבל על אובדן המקום שהקריבו בו קורבנות ככפרה על חטאים, ורבי יוחנן ניחם אותו ואמר שעדיין ניתן לכפר - באמצעות 'גמילות חסדים'.

- ❓ עבור האדם הפשוט, מה ההבדל בין כפרה התלויה בעבודת הכהן בבית המקדש לבין כפרה המבוססת על 'גמילות חסדים'?
- ❓ כיצד 'גמילות חסדים' יכולה לכפר על מעשים רעים ועל טעויות?
- ❓ מה הופך מעשה חיובי למעשה חסד?

"עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶה" | הרבה אנג'לה בוכדל

לאחר החורבן אין יותר צורך בתיווך של הכהן. כל אחד אחראי למעשיו, לחטאיו ולכפרתו. החכמים הבינו שעולם שנחרב על ידי שואה, יכול להיבנות מחדש רק באמצעות אהבה. על כך נאמר בתהילים "עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶה" (תהילים פ"ט, ג). אתם יודעים מה ההבדל בין צדקה ל'גמילות חסדים'? צדקה היא הענקה של משאבים. 'גמילות חסדים' היא הענקה של כל אדם מעצמו/ה. חסד הוא הקרבה. החסד הוא גשר, הכוח להרים מישהו מייאוש, לרפא פצע.

מקורב

מילים: רחל שפירא, לחן: גברי מזור

שְׁיִהְיֶה יוֹמֶכֶם כְּמוֹ מְנִיפָה נִפְרֶשֶׁת
שְׁיִהְיֶה לְבָבְכֶם פְּתוּחַ לְאַהֲבָה,
כּוֹ שֶׁל אֹזֵר וְקוֹ שֶׁל חֵן וְקוֹ שֶׁל חֶסֶד
שֶׁאֲפָשֶׁר לְרֵאוֹת אוֹתָם גַּם מִקְרֹב.

שְׁתִּיהֵיו קָלִים כְּעִנְיָנִים
וְתוֹכְנו לְשֹׁרֵשׁ בְּשִׁמְמִים
כּוֹ שֶׁל חֵן וְקוֹ שֶׁל רְחֻמִּים
שֶׁאֲפָשֶׁר לְרֵאוֹת גַּם מִקְרֹב.

שְׁתִּפְּיטוּ בְּעִינֵינוּ
וְאַחַר הַצְהָרָה
מִיִּשְׁהוּ יִקְרָא מִן הַמְרִפָּסֶת.

וְשִׁמְכֶם יִהְיֶה כְּלֶחֶן
וְאַתּוּ תוֹכְלוּ לְקַחֵת
כּוֹ שֶׁל אֹזֵר וְקוֹ שֶׁל חֵן וְקוֹ שֶׁל חֶסֶד.

שְׁתִּיהֵיו עָרִים כְּסִמְלֵנוּת שֶׁל יָלֵד
וְשִׁינְיָנוּ יִבֵּא לְבָבְנוּ מִן הַשְּׁוֹרֹת -
כּוֹ שֶׁל אֹזֵר וְקוֹ שֶׁל חֵן וְקוֹ שֶׁל חֶסֶד
שֶׁאֲפָשֶׁר לְרֵאוֹת אוֹתָם גַּם מִקְרֹב.

שְׁיִהְיֶה חֵלּוֹן לְכַוֵּנֵינוּ
וְלְכָל סְפוּר יִהְיֶה שׁוֹמֵעַ.
שְׁיִהְיֶה מְקוֹם לְאַהֲבָה
שֶׁאֲפָשֶׁר לְרֵאוֹת גַּם מִקְרֹב.

שְׁתִּפְּיטוּ בְּעִינֵינוּ
וְאַחַר הַצְהָרָה
מִיִּשְׁהוּ יִקְרָא מִן הַמְרִפָּסֶת.

וְשִׁמְכֶם יִהְיֶה כְּלֶחֶן
וְאַתּוּ תוֹכְלוּ לְקַחֵת
כּוֹ שֶׁל אֹזֵר וְקוֹ שֶׁל חֵן וְקוֹ שֶׁל חֶסֶד.

- מהם "קו של אור וקו של חן וקו של חסד"? מי מותח את הקווים? איך איפה?
- אילו מילים או ביטויים בשרי יכולים להתפרש בתור הגדרת חסד או תיאורו?
- איזה קשר בין אנשים מתואר בשרי? מה הכוונה ב"לראות גם מקרוב"?

מלכות שמים ואחריות חברתית | שלום רוזנברג

"הָלוֹא זֶה צוֹם אֲבִתְהוֹרָהּ: פִּתְחֵת תְּרַצְּפוֹת רִשְׁעֵי הַתֵּר אֲגִדּוֹת מוֹטָה וְשִׁלַּח רְצוּצִים תְּפִשִׁים וְכָל-מוֹטָה תִּנְתְּקוּ: הָלוֹא פֶּלֶס לָרֵעַב לְחֶמֶד וְעִנְיָיִם מְרֻדִים תִּבְיֵא בֵּית כִּי-תִרְאֶה עָרֶם וְכִסְיֹתוֹ וּמִבְּשָׂרָךָ לֹא תִתְעַלֵּם: " (ישעיהו נ"ח, ו-ח).

מלכות שמים פירושה גם תודעת חובותנו החברתיות כלפי העניים והסובלים. וזאת, לא רק כחובה אישית של נתינת צדקה, אלא כמשימה קולקטיבית המוטלת על המדינה כמדינה. בימים הנוראים חייבים אנו בחשבון נפש אישי, אך גם בחשבון נפש חברתי קולקטיבי: האמנם מילאנו את חובותינו כלפי החלשים, האמנם נתנו בית לעניים המרוזים, האמנם פרסנו לרעב לחם, האומנם כיסינו את העירום, האומנם לא התעלמנו מאחינו, מבשרנו?

(בעקבות הזמן היהודי: הפילוסופיה של לוח השנה, עמ' 60; הוצ': ידיעות ספרים, 2013)

- מה הקשר בין צום לבין דאגה לאחר? מה אומר הנביא ישעיהו? מה מסביר כותב המאמר?
- מה ההבדל בין מחויבות אישית לבין משימת המדינה? למי מתכוונים באמירה: "המדינה אחראית"? מדוע חשוב שגם הפרט וגם החברה יהיו מחויבים לסייע?
- מדוע חשוב שגם המדינה תדאג למי שחסר לו, ולא רק הקהילה או אנשים פרטיים המסורים לכך?
- בחושבכם/על ישראל בראש השנה הנוכחי, איך הייתם/עונים/ות לשאלות חשבון הנפש הציבורי שמציע רוזנברג?